

La potència practicada

Okupació i espai públic a la Barcelona metropolitana (1)

Ivan Miró (La Ciutat Invisible)

ivan@moviments.net

L'okupació ha esdevingut una important palanca política en el despertar de nous protagonismes socials a la Barcelona metropolitana. La seva força: resistir a la precarització de la vida i al tancament de l'espai públic, fòrceps ambdós de l'actual construcció capitalista de la ciutat. Relatem, doncs, no tant l'evolució cronològica del "moviment", sinó algunes línies del procés constituent d'una potència practicada.

Les ocupacions d'espais i, sobretot, les seves conversions en centres socials autogestionats, són la forma en moviment d'un *no* que travessa la Barcelona *in progress*, metròpoli construïda amb binomis: elitització / precarització, exhibicionisme / invisibilitat. Esmunyedissa front a aquestes dicotomies, alternativa a les necessitats homogeneïtzants de les organitzacions polítiques clàssiques, la desobediència de les ocupacions s'ha adequat a la realitat caleidoscòpica de les subjectivitats emergents de la precarització. Més enllà del desacatament a la llei (codi penal de 1995, amb l'article 245.2 -delicte d'usurpació, i la nova llei d'enjudiciament civil), amb l'okupació s'ha estès una pràctica amb voluntat de subversió de la vida quotidiana. Ha permès, en la seva persistència, instituir noves esferes de cooperació (un espai públic no estatal?) que, constituïdes en els marges, han entrat en conflicte amb el mercat i les Institucions. Què ha induït la seva socialització?

En un capitalisme que pugna per mercantilitzar la vida, la confrontació es produeix en la vida mateixa. Com a resposta a la precarització socialitzada, la desobediència emanada per les ocupacions ha devingut social. Doncs, certament, si a Barcelona existeix una conflictivitat que segueix el rastre de l'actual acumulació, és la relacionada amb els espais on es produeix la vida. Exasperat l'habitatge com a bé de mercat, les ocupacions han suposat una resposta pertinent a la construcció de la ciutat global. Front l'apropiació capitalista de la reproducció social, front el control i redisseny dels espais públics a efectes de l'acumulació i la governabilitat, l'antagonisme de les ocupacions és una resposta en situació; una eina per a decantar l'ambivalència de la vida quotidiana: la que reproduïx la dominació o la curtcircuita. Les ocupacions, a Barcelona, han suggerit una vida com a *acte de sabotatge*, han situat l'experiència vital en el centre de la acció política. Amb l'aposta per quebrar totes les mediacions i invertir les despotències de la precarització, el moviment de les ocupacions, possiblement, ha significat la posada en comú - el sabotatge col·lectiu- d'unes vides que aspiren a subvertir l'ordre metropolità.

Ressonàncies del Princesa

L'explosió viscuda a Barcelona el 28 de octubre de 1996, en resposta al desallotjament de l'antic Cinema Princesa, inaugura una nova subversió a l'ús capitalista del territori. Si la seva ocupació ja tensà el pols larvat entre les noves pràctiques al carrer i les institucions, el seu desallotjament fou punt d'inflexió on es passà a la confrontació oberta. Situat a Via Laietana, que "talla higiènicament" una de les zones de la ciutat amb una renovació urbanística i demogràfica més intensa, el Princesa representà una fuga suficientment inquietant com per a ser obviada pels gestors del nou model de ciutat-empresa. D'aquí el seu desallotjament exemplaritzant: helicòpters sobrevolant el

¹ Aquest article recull els treballs d'una recerca elaborada conjuntament amb Enrique Leiva i Xavier Urbano, sobre els nous protagonismes socials a la Barcelona metropolitana.

centre històric, centenars de policies antidisturbis assaltant amb mètodes medievals la *plaça*. D'aquí el seu impacte en l'imaginari: la gentada que aquella nit assaltà la Jefatura de la Policia Nacional. D'aquí les resonàncies que navegaren a partir d'aleshores la ciutat; d'aquí la multiplicació. El Cine, com les precedents experiències (Kasa de la Muntanya, Casal Popular del Guinardó,...) i sobretot les posteriors, obrí un espai sense mediacions institucionals, on confluïren distintes pràctiques del nou antagonisme social. Seguint els itineraris inaugurats per certa insubmissió al servei militar i civil, que tant impactaren pel que fa a la reinvençió de l'acció col·lectiva, les desobediències urbanes que s'intensificaren a partir del Princesa reobriren les sendes obstruïdes per la política institucional.

L'okupació i el desallotjament del Cine no van ser esdeveniments espectaculars creats pels mass media, sinó que ambdós moments es vincularen estretament a una sèrie de realitats concretes com eren la resta d'okupacions de la ciutat. Espais físics, no abstractes sinó materials i anclats territorialment, no ideològics o discursius sinó eminentment pràctics. L'experiència de l'okupació, més enllà de desallotjaments i circs mediàtics, impactant quotidianament en els seus entorns immediats.

La lluita pels espais alliberats del mercat, la creació de territoris no mediats per la Institució, es situen des d'aleshores en el centre de les pràctiques antagonistes. La desobediència a la metròpoli capitalista avui potser ha madurat respecte les dissidències a la modernització olímpica del 92. Les resonàncies del Princesa legitimaren socialment l'okupació, convertiren aquesta pràctica radical de reapropiació en un referent; doncs transfigurant la vella cal·ligrafia de la delegació, el procés del Cine rebentà l'artificialitat de la pau social. A pesar de les inicials banalitzacions de "tribus urbanes" o las criminalitzacions posteriors de "terrorisme de baixa intensitat", no es pogué maquillar l'evidència: la presa de l'espai públic per noves expressions d'un protagonisme social insistentment negat per l'estat-democràcia. La resposta institucional en aquells anys, entre la voluntat integradora merament discursiva i l'efectiva criminalització, això és, l'ús a fons de la via repressiva (150 desallotjaments d'espais ocupats i reivindicats, 500 detencions d'activistes entre 1996 i 2004), evidencià la dificultat de canalitzar el desafiament de l'okupació en la matriu de la política formal.

L'emergència de l'okupació dinamitzà l'escena política d'una ciutat que fins aleshores semblava narcotitzada per la seductora modernització, i paralitzada per la crisi de les tradicionals formes de la política representativa. La confrontació generada a l'entorn de les okupacions, basculant entre la creativitat i la contundència, creà incertesa en les Administracions i obrí fissures pel renéixer de les dissidències. Podem entendre aleshores l'okupació a la Barcelona metropolitana, tal i com s'afirmà respecte el Cine, com la "*chispa que enciende la mecha*", la vivificació del substrat inflamable de la precarietat social?

En tot cas, la intervenció de les okupacions contra el model de construcció capitalista de la metròpolis ha contribuït al desenvolupament de la conflictivitat dels noranta i primers anys del 2000. Les possibilitats apreses en els intents de creació d'espais autogestionats i no mercantils, encara que permanentment truncats per la inestabilitat dels desallotjaments, han disseminat en part de les noves generacions les metodologies de l'acció directa i l'autonomia; han desacelerat, per tant, l'expropiació de la política practicada per l'estat-democràcia des de la "Transició". La reapropiació d'espais, la seva transformació col·lectiva i autogestionada, suggereixen la possibilitat - i per què no realitzar-la?- de la reapropiació i transformació d'altres relacions socials.

La reobertura autònoma de l'espai públic no estatal

Les pràctiques d'horitzontalitat i autogestió vinculades a les okupacions institueixen experiència política prescindint d'allò instituït per las organitzacions polítiques clàssiques. Si bé la seva vessant antiespeculativa ha estat la més emfasitzada, no se'ns escapa que, en tot cas, "*les okupacions han obert una altra política de viure, no només contra l'especulació, sinó de crear*

altres relacions" (Violeta, de Miles de Viviendas). Han perforat, materialment i en els imaginaris, en alguns punts, la realitat sobredeterminada pel mercat. I, el que és més significatiu per a la història política del país: han escampat la boirina que mantenia en el sopor els subjectes minoritzats pel tancament institucional de la incertesa, creativa i alliberadora, viscuda en els anys que seguiren la mort de Franco. Doncs en la lluita per a experimentar una col·lectivitat insubordinada, l'okupació no només ha socialitzat la desobediència en col·lectius de la *generació de la precarietat* - les contraparts irrepresentades del pacte social en crisi -, sinó que ha facilitat retrobaments amb les guerres socials anteriors.

A partir de l'espai polític reobert, s'han anat configurant petites realitats autoorganitzades que, no obstant, han hagut de trencar amb algunes de les tradicions més recents de la "cultura política de la resistència". L'emergència de la okupació, per exemple, fou contemporània a la deflagració d'aquella extrema esquerra que, si durant els Vuitanta mantingué una forta presència social, aleshores estava essent arrossegada per les pròpies contradiccions. Debilitada pel referèndum de l'OTAN i per la derrota, no tant del bloc soviètic, sinó de les experiències centreamericanes de *liberación nacional*, el seu esgotament no només obeí al descrèdit de l'imaginari revolucionari. La pròpia forma-partit, miratge de las derives avantguardistes del maig francès, quedà fora de joc quan l'estat-democràcia els minoritzà per la via electoral, quan els canvis en la composició de les classes n'escombraren el terra de sota els peus, quan la fragmentació social de la reestructuració dificultà un tipus d'organització homogeneïtzant i global; quan, sobretot, les noves subjectivitats qüestionaren la jerarquia. Aleshores, els més lúcids dels propis partits decidiren dissoldre's en el mar d'experiències ja en marxa, sovint sota el seu propi impuls: antimilitarisme, feminisme radical, o grups de solidaritat internacionalista; essent, els més joves, qui nodriren les potències "autònomes" que excedien al partit. La contradicció entre unes estructures sobrecarregades, i el dinamisme necessari per a afrontar las noves contradiccions del capitalisme, s'havia fet insuportable. Alternativa a la crisi de l'extrema esquerra foren les innovadores experiències de la desobediència radical.

L'autoorganització que s'intensificà al llarg dels Noranta, molt vinculada a la insubmissió i la okupació, a nous imaginaris llibertaris o a l'antifeixisme radical, materialitzà la necessitat de noves formes d'articulació política per a les subjectivitats emergents. En ella, es refutaren les nocions de presa de poder o d'una militància separada de la vida. Un procés que molts associen al caràcter que emana de la recomposició global de les lluites, com l'expressat per la rebel·lió zapatista de 1994. Amb la creació de comunitat i de vincle social en el centre de la pràctica política, el zapatisme actualitzà els soterrats aprenentatges de les "nostres" lluites autònomes dels 70: il·lustrà una renovada alternativa a la delirant concepció de la presa del poder. Inspirà de nou la crítica a la jerarquia, i la necessitat d'afrontar la dominació en la seva proximitat. Transformà profundament la concepció de la solidaritat, doncs no demanava l'adhesió subordinada a la seva causa, sinó que proposava la producció de formes pròpies de conflicte: una confrontació en situació. El contacte entre la rebel·lió zapatista i les okupacions a Barcelona s'intensificà en 1997: entre altres, el CSO *El Palomar* de Sant Andreu y el CSO *Hamsa*, a Sants, acolliren el segon ""Encontre per la Humanitat i Contra el Neoliberalisme", sent la manifestació de la trobada un crit contra el desallotjament de la pionera *Vakeria* de L'Hospitalet. Els plantejaments zapatistes s'ajustaren com un guant a la necessitat de confluència i reconeixement dels moviments socials metropolitans; no és estrany que l'okupació acollís un *moment* que buscava confrontar singularitats - no dotar-se de la identitat estanca de un únic subjecte històric.

Tampoc foren estranyes, en la ruptura d'una militància separada de la vida, les crítiques i experiències feministes contra les jerarquies i l'aposta incondicional per l'autonomia i l'organització horitzontal. Amb major o menor fortuna, en les okupacions s'ha buscat viure la quotidianitat en confrontació amb les estructures de poder i establir mecanismes de regulació de les pròpies contradiccions en el si del col·lectiu. Unes pretensions d'horitzontalitat, doncs, que ja no només deixen de mirar cap al Poder, sinó que qüestionen las trames de poders circulars presents de manera formal en les organitzacions clàssiques de l'esquerra, i informalment però igualment disciplinadores en les pròpies realitats autoorganitzades. Això és: la voluntat expressa de

renunciar a la figura de l'avantguarda, a l'escissió entre dirigents i dirigits, de trencar amb els models de militància que subordinaven la transformació personal a la promesa d'un món millor.

Amb l'impuls de l'okupació, noves trames de subjectivitat antagonista es reformularen i materialitzaren al llarg de la dècada, dibuixant apunts d'organització comunitària, i a la vegada obrint aquella confrontació al carrer que possiblement ha estat la que ha fet pensar el procés en termes de cicle. Doncs la desobediència radical de l'okupació requereix d'una voluntat quotidiana de confrontar i defensar els espais instituïts. Manifestacions, preses d'edificis institucionals, sabotatges, actes polítics, accions simbòliques o de guerrilla de la comunicació, festes,... Reobertures del carrer, de l'espai públic, esquitxades massa sovint per tancaments regressius i espirals d'acció-repressió. Multiplicitat expressiva del nou antagonisme a la metròpolis, el desig d'exterioritzar, defensar i estendre les noves articulacions d'un voler viure més enllà del mercat i l'Estat.

Més enllà dels cicles

La proliferació de les okupacions a la Barcelona metropolitana i, sobretot, la presa del carrer -rupturista i directa- per part de les realitats autoorganitzades covades en els centres socials, ha contribuït enormement, potser, a ampliar l'esfera de la participació social. Els seus desafiaments han expressat -expressen- una recerca col·lectiva i descentralitzada de noves formes d'intervenció política que va més enllà de la pròpia okupació. Les pràctiques vinculades a l'okupació han permès l'emergència d'una cooperació autònoma allà on podia haver hagut únicament colonització mercantil, han rearmat les potències bloquejades per l'escleròtic sistema de partits. Possiblement, ha estat l'absència d'estructures burocràtiques, i la capacitat de disseminar-se espontàniament pel territori, el que ha facilitat a l'okupació una presència constant en la societat, ha propiciat trobades entre noves i velles dissidències, ha dotat als nous protagonismes socials d'una capacitat imprevisible que atenua els intents d'assimilació i/o repressió per part de l'Estat.

Contemporàniament a l'emergència de l'okupació, hem viscut un renéixer de l'acció col·lectiva no únicament plantejada com a mobilització pública, sinó com a creació de moments quotidians i de plenitud col·lectiva, de recerca i experimentació. Més enllà de la utopia exasperant, l'exercici de la potència. Front la necessitat de fissurar els blindatges - institucionals, partidistes, sindicals, urbanístics, mediàtics - que obturen el desig de transformació vivencial i radical de la quotidianitat: "*una altra vida és practicable*".

Ja en els primers anys del 2000, s'ha produït una extensió de la mobilització social que per a res ens recordava la sensació de solitud de les okupacions d'uns anys enrera, *solitud compartida* en tot cas durant les campanyes contra les ETT o les marxades contra l'atur, amb les lluites antifeixistes contra el 12 d'octubre (10.000 persones en la manifestació per l'alliberament dels presos del 99), o bé en jornades de lluita social com "Trenquem el silenci". En els inicis del 2000, les mobilitzacions prenen altres dimensions, i no només quantitatives. Contra la desfilada militar en el 2000, les lluites dels sense-papers del 2001, les contracimeres del cicle global, fos contra el Banc Mundial o amb les 500.000 persones manifestant-se a Barcelona contra l' "Europa del Capital i la Guerra" en el 2002, suposaren un salt en la presència social en el carrer, i que també nous (i vells) subjectes polítics entressin en l'escena de la "protesta"... És en aquell període, quan la pràctica de l'okupació fou intensament represaliada: són, de fet, els anys on es concentren amb més intensitat els desallotjaments.

Més tard, hem viscut les grans mobilitzacions contra la guerra, així com el procés destituent del govern del Partido Popular, arrel precisament de la intervenció espanyola a Iraq i les seves conseqüències internes. El cicle institucional ha canviat, el color de la post-socialdemocràcia tenyeix gairebé tots els nivells de l'Administració. No obstant, encara que el "cicle de masses" sembli haver estat empassat per l'esperit sant del tripartit o, més aviat, pel màrketing ZP, des de les okupacions es qüestiona, en la seva pràctica quotidiana, el mateix caràcter de cicle.

Per l'abril del 2004, es comptabilitzaven 35 centres socials autogestionats i okupats a l'àrea metropolitana de Barcelona. Si bé avui els desallotjaments han acabat amb moltes de les experiències més rellevants dels darrers anys (Hamsa, Pati Blau, Les Naus, Ateneu de Cornellà,...) i amenacen la resta, nous espais són alliberats contínuament, ja sigui per a crear-hi centres socials, sigui per a practicar-hi la política d'habitatge més eficaç que avui es coneix, sigui per a fer-hi ambdues coses. És al voltant d'aquestes experiències on es desenvolupen xarxes i relacions socials (territorials, comunicatives, antirepressives, d'economia cooperativa, d'educació popular, d'intercanvi..) que transformen l'experiència dels qui les viuen, més enllà dels focus mediàtics o dels moments espectaculars que acompanyen -o acompanyaven- judicis i desallotjaments.

A més, nous dispositius són pensats per a seguir socialitzant aquesta reapropiació quotidiana de renta, temps i espai que és l'okupació. La recent obertura de l'*Oficina per l'Okupació*, lloc d'assessorament, recolzament mutu i creació de conflicte, aspira a estendre – desidentificant, vulgaritzant- una pràctica necessària. No només per a revocar i subvertir les conseqüències de la precarització actual de l'existència, no només per a contrarestar el continu tancament de l'espai públic que vivim a Barcelona. També per a aprofundir i col·lectivitzar l'experiència viscuda d'una cooperació social ni estatal ni mercantil, sinó lliure i rebel...